

Devlet Arşivleri Başkanlığında Bulunan Habib Baba ile İlgili Bazı Belgeler

Some Documents Related to Habib Baba in the Presidency of State Archives

Adem URHAN

Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı
Res. Assist., Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Sufism,
Erzurum / Turkey
adem.urhan@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0031-6369

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Eylül / September 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23 Kasım / November 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.795263

Atıf / Citation: Urhan, Adem. "Devlet Arşivleri Başkanlığında Bulunan Habib Baba ile İlgili Bazı Belgeler / Some Documents Related to Habib Baba in the Presidency of State Archives". *ilted: ilabiyat tetkikleri dergisi / journal of ilabiyat researches* 54 (Aralık / December 2020/2), 457-479. doi: 10.29288/ilted.795263

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilabiyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Habib Baba (ö.1847), Erzurum halkı üzerinde kalıcı izler bırakan önemli şahsiyetlerden biridir. Halk arasında son derece geniş bir şöhrete sahip olmasına rağmen, hayatı ve tasavvufi yönü hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hakkında anlatılan rivayetler ve menkıbeler şahsiyeti ile ilgili bazı bilgiler içerse de hayatı ve tasavvufi kişiliğine yönelik yeterli bilgi vermemektedir. Bu sebeple de böyle önemli bir zât hakkında yeni bilgiler ortaya koyabilmek çalışma açısından önem arz etmektedir. Bu makalede Habib Baba'ya dair zihinleri meşgul eden, "onun tarikat şeyhi olup olmadığı, şayet bir tarikat şeyhi ise Erzurum yöresinde bir dergâhının bulunup bulunmadığı, kendisinden sonra yerine birinin geçip geçmediği" gibi bazı sorulara arşiv belgeleri ışığında cevap aranacaktır. T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Belgeleri üzerinde yapılan tetkikler neticesinde Habib Baba'nın Kâdiri tarikatı şeyhi olduğu, Erzurum'da kendisine tahsis edilen bir dergâhta postnişin olarak görev yaptığı, kendisinden sonra Ahmet Müsref isminde halife bıraktığı öğrenilmiştir. Ayrıca arşiv belgelerinde Habib Baba'nın ailesi, maaşının tahsisi, dergâhının tamir ve işesi hususunda yeni bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Tarikat, Habib Baba, Habib Baba Tekkesi, Arşiv Belgeleri.*

Abstract

Habib Baba (d.1847) is one of the important figures who left permanent marks on the people of Erzurum. Although he has wide reputation among the people, there is not enough information about his life and his Sufi aspect in sources. Although rumours and legends about him contain some information about his personality, they do not provide enough information about his life and his Sufi personality. For this reason, it is important to reveal new information about such an important person in terms of this study. In the article, some questions about Habib Baba will be answered in the light of archive documents, such as whether he is a sect sheikh, and if he is a sect sheikh, whether he has a dervish lodge in the Erzurum region, and whether he left someone instead of him or not. As a result of the examinations on documents of the presidency of the republic of Turkey state archives, it is learned that Habib Baba was a Qadiri order sheikh and he served as a sheikh in dervish lodge assigned to him in Erzurum, and he left a caliph named Ahmad Mushraf after him. In addition, new pieces of information were reached in the archive documents about Habib Baba's family, the allocation of his salary, the repair and providing food of his dervish lodge.

Keywords: *Sufism, Order, Habib Baba, Habib Baba Dervish Lodge, Archive Documents.*

Extended Summary

Anatolia has hosted various cultures and civilizations throughout history. One of these cultures and civilizations is the Sufism culture that has continued its influence until today. As a matter of fact, this Sufism culture was formed by arrivals of many Sufis such as Muhyi al-Din Ibn al-Arabi (d.1240), Najm al-din Daya (d.1256), Maulana Jalaluddin Rumi (d. 1273) and founding sufi activities in these lands. One of the reasons for Sufies' adopting these ancient lands as their homeland is the sultans' respect for scholars, artists and sufies and the environment of confidence that they provided to them. Considering the relations of the Ottoman sultans with the dervish lodges, the sultans' assistance and visits to such places, the fact that they consulted the dervish sheikh's views and were sometimes warned by the sheikhs on some issues confirms this statement. In addition, we can say that the interest shown by the people towards them had an effect on the sufies' residence in these lands. The works of the saints who accepted Anatolia as their homeland and the life stories of them that passed down from the heart to the lines have survived on these lands, although centuries have passed after their death. Erzurum, which is one of the important cultural centres of Anatolia, is one of our important provinces that gained fame with the distinguished personalities brought out in this historical period and its mystical structure. Habib Baba (d.1847) is one of the Sufies who came to these lands and served both Allah and the people, won their love and continued to exist even after his

death. Habib Baba is a member of an Indian family that migrated from India to Anatolia and his father is the Bukhara mufti. According to a rumor, his real name is Timur. This man, who is one of the rich merchants and well-known figures of India, entered the sect while he was busy with trade there and after a while he distributed everything to the poor on the condition that he left nothing with him upon an unexpected and a spiritual sign. It is stated that he later came to Bitlis and joined Hacı Hassan Shirvani, who was the caliph of Abdulcelil al-Bitlisi, and Ali Baba-ı Ussaki, who was the caliph of Hacı Hassan Shirvani and after completing his "seyri suluk", he moved to Damascus. Then, it is stated that Habib Baba came to Erzurum when Abdulmajid was enthroned, according to a rumour he was busy with raising the public in the place where his tomb was located, and according to another rumour in his lodge in Yegenaga District. When Habib Baba died, the post was left to his only child Zakiya chick, but since the woman could not become a sheikh in order of sect, Zakiya chick's husband Ahmad Mushraf performed this duty until his death. After Ahmad Efendi's death, his daughter Safia Lady's husband Mehmet Ali Pasha became his postnishi. Although there are rumours and legends about him, it is important for the study to reveal new information about Habib Baba that there is not enough information about his life and sufi personality. In this study, some questions about Habib Baba will be answered in the light of archive documents, such as "whether he is a religious sheikh, and if he is a religious sheikh whether he a dervish lodge in Erzurum region and whether someone succeeds him". As a result of the researches made on the documents of the State Archives of Turkish Republic, some of the information transmitted about Habib Baba was approved and at the same time new information was determined. In the light of the archive documents, it was confirmed that Habib Baba was the sheikh of the Quadiri sect, that he served as a postnishi in a lodge allocated to him in Erzurum, and that he left a caliph named Ahmad Mushraf. It has been determined that the story told about Habib Baba and Sultan Murad IV is not based on a sound narration. It has been clarified that the sultan in this story is Sultan Mahmud II. In addition, it was concluded that Sheikh Hussein Ruhi, quoted in the sources related to the history of Erzurum, may be Sheikh Hassan Ruhi, who was given a salary after the death of Habib Baba in document-4, and who was mentioned as a member of the Quadiri sect. In addition, in the works, although it is stated that people such as the Grand Vizier Kucuk Said Pasha, Mufti Ahmad Dursun Efendi, Calligrapher and professor Tahtacızade Hacı Hafız Mostafa Fahim Efendi, the famous scholars Karşı Kucuk Ahmad Efendi, professor Cennetzade Abdallah Adıp Efendi, Hacı Kamil Pasha, administrator of Lala Pasha Mosque, Recep Efendi and Ahıskalı Şeyh Ali Hilmi Efendi from Meskhetian were affiliated to Habib Baba, but no information was given that these people paid allegiance to him. However, as a result of the examinations, only the information was detected that Erzurumlu Emrah was affiliated with him. One of the issues we have resolved in the article is "Is Habib Baba's lodge in the neighbourhood where his tomb is located or in the Yegenaga District?" has had a problem. Because when we look at the date of 1839 (Mahmud II's reign) mentioned in the documents and the date of construction of the lodge (1844), which is adjacent to the Habib Baba Mausoleum located in the Ali Pasha District of Yakutiye county, on the right of the road leading from Taşmagazalar Street to Gürcükapı, it is seen that he was active in the lodge built by Kamil Pasha for three years. It can be easily seen that the real sect activity was done in the lodge in Yegenaga District. In this study, as a result of the examinations made on the archive documents, new information was obtained about Habib Baba's sister named Hafize Chick, the allocation of salaries to himself, his sister and his caliphs, and the repair and maintenance of his lodge.

GİRİŞ

Anadolu'ya çeşitli bölgelerden göçler meydana geldiğini biliyoruz. Nitekim Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 1240), Necmeddin-i Dâye (ö. 1256), Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 1273) gibi pek çok mutasavvıf Anadolu topraklarına gelmiş ve bu topraklarda tasavvufî faaliyetlerin temelini atmışlardır. Sûfilerin, Anadolu'yu yurt edinmesinin temel sebepleri arasında hiç şüphesiz sultanların izledikleri hoş

görümlü politikalarının olduğunu söyleyebiliriz.¹ Bunun yanı sıra mutasavvıfların bu toprakları mesken tutmalarında halkın onlara karşı gösterdiği ilginin de etkisi olsa gerektir. Böylece halkı irşat etmek üzere Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarına yerleşen mutasavvıflar, gerek kurdukları tarikatlar gerekse meydana getirdikleri ilmi ve edebî atmosfer vasıtasıyla çevrelerinde birer kültür merkezlerinin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden biri olan Erzurum da, bu tarihî süreçte bağrından çıkardığı mümtaz şahsiyetler ve tasavvufî yapıyla ün kazanan önemli illerimizden biridir. Bu kadim şehre gelip hem Hakk'a hem de halka hizmet eden, onların sevgisini kazanan sülfiyelerden birisi de Habib Baba'dır.

Habib Baba'nın hayatı hakkında Erzurum tarihi ile ilgili yazılmış kaynaklarda kısa ve mükerrer bilgiler yer almaktadır.² Kendisi hakkında zikredilen bilgilerin kısıtlı olması, onun şeyh olup olmaması ve kendisine ait bir dergâhının bulunup bulunmaması gibi insanların zihnini meşgul eden birtakım problemlerin oluşmasına yol açmıştır. Makalemizde yer alan T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Belgelerindeki bazı belgeler³ bu problemlerin bir kısmını çözüme kavuşturacaktır. Bundan sonraki bölümde Habib Baba hakkında bilinenler kısaca özetlenecek, ardından arşiv belgelerinde yer alan bilgiler irdelenecektir.

1. HABİB BABA'NIN HİNDİSTAN'DAN ERZURUM'A UZANAN HAYAT SERÜVENİ

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Erzurum'da medfûn bir şeyh olan Habib Baba, Hindistan'dan Anadolu'ya göç eden Hind asıllı bir aileye mensuptur.⁴ Babası Buhara müftüsüdür.⁵ Bir rivayete göre asıl adı Timur'dur.⁶ Hind'in zengin tüccarla-

¹ Bu hususa Anadolu Selçuklu sultanlarının âlim, sanatkâr ve mutasavvıflara gösterdiği saygı, bilhassa I. Alaeddin Keykubad'ın ülkede sağlamış olduğu güven ortamı sayesinde, birçok âlim, mutasavvıf ve sanatkârın Anadolu'ya akın etmesini örnek olarak verebiliriz. Geniş bilgi için bk. Ahmet Sevgi, "XIII. Asırda Anadolu'da Fikrî ve Tasavvufî Hareket", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1986), 284; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Necmeddin-i Dâye'nin Anadolu'ya gelip yerleştiklerine dair bilgi almak için bk. Mahmut Erol Kılıç, *İbnü'l-Arabî* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018); İsa Çelik, "Mesnevî-i Manevî", *Tasavvuf Klasikleri*, ed. Ethem Cebeoğlu (İstanbul: Erkam Yayınevi, 2010) 401-445; Halil Baltacı, *Necmeddin Dâye Râzî -Hayatı, Eserleri, Görüşleri-* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011).

² Habib Baba'nın hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar: İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi* (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, 2010), 478; Mehmet Nusret Som, *Tarihçe-i Erzurum*, haz. Ahmet Fidan (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005); Cemaleddin Server Revnakoğlu, "Erzurum Yatırımlarından Habib Baba-yı Veli", *Tarih Yolunda Erzurum* 1/4 (1959), 11-12; Abdurrezzak Türk, *Erzurum'un Kandilleri* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2014), 471.

³ Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perâkende Evrâkı Umûmî [Y. PRK. UM. 00015.00074.002], No. 15, Gömlek No. 74; Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perâkende Evrâkı Umûmî [Y. PRK. UM. 00015.00074.001], No. 15, Gömlek No. 74; Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrâk Odası [BEO.000420.031488.001], No. 493, Gömlek No. 36921; Osmanlı Arşivi (BOA), İrade - Meclis-i Valâ [İ. MVL. 00248], No. 248, Gömlek No. 9035; Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Valâ Evrâkı [MVL. 00058. 00075. 0001], No. 58, Gömlek No. 75.

⁴ Ahmet Fidan, *Tarih Yolunda Erzurum* (Ankara: Türk Yazarlar Birliği Vakfı, 2010), 11-12.

⁵ Taner Özdemir, *Kaybolan Şehir Erzurum* (Ankara: Fenomen Yay., 2006), 165.

⁶ 1398 yılında Timur'un Hindistan'a yaptığı seferlerden ve orda bıraktığı büyük etkilerden yola çıkarak bu ismin yaygın olarak o topraklarda kullanılması, Habib Baba'nın asıl isminin Timur olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu göstermektedir. Kanaatimizce Habib Baba mahlası, onun cömert olması ve bütün mülkünü halka feda etmesinden dolayı verilmiştir. Bk. Özdemir, *Kaybolan Şehir Erzurum*, 166; Timur'un Hindistan'a yapmış ol-

rından ve tanınmış simalarından biri olan bu zâtın, orada ticaret ile meşgul iken tarîkate girdiği bir müddet sonra da zuhûrat⁷ ve mânevî bir işaret üzerine, yanında hiçbir şey bırakmamak kaydıyla her şeyini fakirlere dağıtarak, Bitlis'e gelip, Abdülcelil-i Bitlisi'nin halifesi olan, Hacı Hasan-i Şîrvânî⁸ ve onun halifesi olan Ali Baba-i Uşşâkî'ye intisâb edip seyr u sülûk'unu tamamladıktan sonra Şam'a geçtiği ve akabinde Abdülmecid'in tahta çıkışı sıralarında Erzurum'a geldiği, bir rivayete göre türbesinin bulunduğu mahalde⁹ bir rivayete göre de Yegenâğa Mahallesiindeki tekkesinde halkı irşâdlarıyla meşgul olduğu ifade edilmektedir.¹⁰

Habib Baba, ölünce tek evladı olan Zekiye Hatun'a kalan post tarikat usulünde kadına şeyhlik düşmediğinden eşi Ahmet Müsref Efendi'ye¹¹ geçmiş, Ahmet Efendi ölünceye kadar aynı dergâhta hizmette bulunmuştur, vefatından sonra da kızı Safiye Hanım'ın eşi Mehmet Ali Paşa onun postnişini olmuştur.¹² Bir rivayete göre ise şehir halkı tarafından iyi bilinen Emir Şeyh, Habib Baba'nın ilk halifesidir.¹³ Ancak Emir Şeyh'in Habib Baba'nın halifesi olması çok uzak ihtimaldir. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi arşiv taramalarında onun postuna oturan kişinin Ahmet Müsref Efendi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Mehmet Nusret Som eserinde, Emir Şeyh'in Abbasi halifelerinden "Mehdi" zamanında yaşadığını belirtmektedir. Zira bu da böyle bir ihtimalin çok uzak olduğunu hatta olamayacağını bize göstermektedir.¹⁴

Sadrazam Küçük Said Paşa, Müftü Ahmet Dursun Efendi, Hattat ve Müderris Tahtacızâde Hacı Hafız Mustafa Fehim Efendiler, Karslı Meşhur âlimlerden Küçük Ahmet Efendi, Müderris Cennetzâde Abdullah Edip Efendi, Hacı Kâmil Paşa, Lala Paşa Camii Mütevellisi Recep Efendi, Ahiskalı eş-Şeyh Ali Hilmi Efendi gibi şahsiyetlerin Habib Baba'ya intisâb ettiği kaynaklarda zikredildiği halde bu konuya dair

duğu sefer hususunda bk. Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi", *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2015), 179-192.

⁷ Arapça, ortaya çıkmaya zuhûr derler. Sâlikin kendi katkısı olmadan ortaya çıkan olaylara, zuhûrat denir. Bu tür zuhûratlar, tevekkül erbabı için, mutlaka uyulması gereken uyarılar olarak değerlendirilir. Bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınevi, 1997), 300.

⁸ Siirt vilâyetine bağlı Şîrvan ilçesinin İskambu köyü halkındandır. 18. asrın en kıymetli âlimlerinden olan Mahmut Şemsî Bitlisi'den ders alarak yetişmiştir. H. 1202- M. 1787 tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Şehneş dağının eteklerindedir. Şerephan sülâlesinden" Cevâhir Hatun" adındaki bir hanım tarafından kendisine bir kabir yaptırılmıştır. Bitlis'te Şîrvan soyadıyla anılan zatlar bunun ahfadındandırlar. Bk. *Bitlis İl Yıllığı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1971, 100; Ayrıca Erzurum ve Bitlis yörelerinde yaşamış, Kâdiriye tarikatının Müştâkiyye kolunun kurucusu Müştâk Baba (ö.1247/1831)'da Hacı Hasan Şîrvânî'ye intisâb etmiştir. Bundan hareketle Habib Baba'nın bir Kâdiri şeyhi olduğunu söyleyebiliriz. Bülent Akot, *Müşâtâk-ı Bitlîsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: İnsan Yay., 2011), 58.

⁹ Habib Baba'nın türbesi; Yakutiye ilçesi Ali Paşa Mahallesi, Taş mağazalar Caddesinden Gürcü kapıya giden yolun sağındadır.

¹⁰ Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, 483.

¹¹ Habib Baba'nın vefatından sonra onun postnişinliğine kızı Zekiye Hatun eşi Ahmet Müsref Efendi'nin geçtiğine ve kendisine maaş bağlandığına dair bilgiye Osmanlı arşivlerinden ulaştık. Bu belge Osmanlı Türkçesine latinize edilerek ekte sunulmuştur.

¹² Türk, *Erzurum'un Kandilleri*, 315.

¹³ Revnakoğlu, "Erzurum Yatırlarından Habib Baba-yı Veli", 11-12.

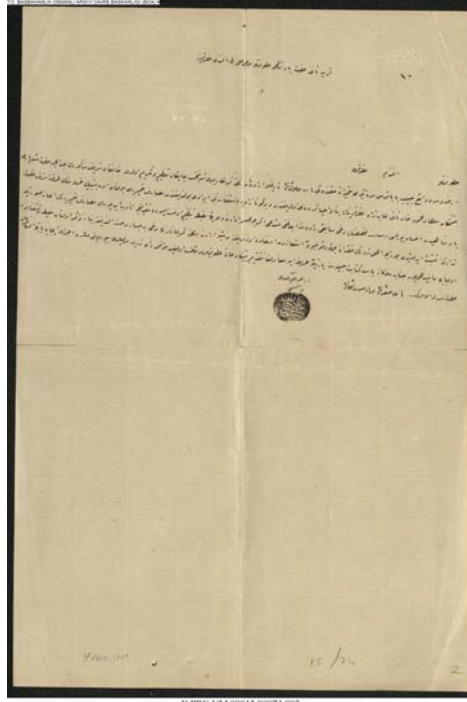
¹⁴ Emir Şeyh hakkında bilgi için bk. Som, *Tarihçe-i Erzurum*, 125.

herhangi bir bilgi bulunamamıştır.¹⁵ Bunun yanı sıra yapılan incelemeler neticesinde sadece Erzurumlu Emrah'ın Habib Baba'ya bey'at ettiği hususunda birtakım bilgiler tespit edilmiştir.¹⁶

Yukarıda da zikredildiği gibi Erzurum tarihiyle ilgili yazılan eserlerde Habib Baba hakkında birtakım malumatlar verilmiştir. Aşağıda transkripsiyon ve incelemelerini yapacağımız Habib Baba'nın aile ve tasavvufi hayatı hususunda anlatılagelen rivayetleri gerek destekleyen ve düzelten, gerekse yeni bilgiler aktaran belgeler istifadeye sunulacaktır.

2. HABİB BABA HAKKINDAKİ ARŞİV BELGELERİ

2.1. Belge: 1

Y. PRK. UM 00015.00074.002

¹⁵ Revnakoğlu, *Tarih Yolunda Erzurum*, 22-23.

¹⁶ Erzurumlu Emrah'ın, Henüz Erzurum'dayken ilk tarikat üstadının ve şiirlerinde ismen zikredip feyz aldığı ifade ettiği kişilerden birisinin de Habib Baba olduğu zikredilmektedir. Rivayete göre bir gün Emrah, zaman zaman saz çalıp şiirlerini söylediği uğrak mekânlardan biri olan Ilıca'ya gider. Orada Habib Baba'ya rastlar ve ona saz ve sözünü dinletir. Habib Baba genç Emrah'ı yanına çağırır ve "Haydi biraz daha çal" der. Emrah "bir şeyler söyleyip çalmak istiyorum ama tam dilendiremiyorum" der. Bunun üzerine Habib Baba Emrah'ın sırtını sıvazlayarak "Haydi bundan sonra düşündüklerin dilinden dökülecektir" der. Bk. Necati Turgut Göksel, *Âşık Emrah/Hayatı-Edebi Şahsiyeti-Eserleri ve Şiirleri* (Niğde: Tuğrul Yay., 1966), 7-8; Ayrıca bk. Osman Nuri Karadayı, *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015); Osman Nuri Karadayı, "Şiirlerinden Hareketle Erzurumlu Emrah'ın Tarikat Çevreleri ile İrtibatı ve İlahî Aşk Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 52 (2014), 215-242.

Belgenin Tarihi: 17 Safer H. 1307 / 1 Haziran R. 1305

Belgenin Arşiv Kaydı: Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Perâkende Evrâkı Umûmî [Y. PRK. UM. 00015.00074.002], No. 15, Gömlek No. 74.

Belgenin Konusu: Erzurum'da bulunan Habib Baba Tekkesi'nin ta'mir masraflarının karşılanması ve tekke postnişininin aylık maaşının yükseltilmesi istirhamı.

Belgenin Transkripsiyonu:

Ķarye-i Sâni-î Ĥazret Pâdişâhi Âtûfetlü Ĥacı Ali Bey Efendi Ĥazretlerine
Âtûfetlü Efendim Ĥazretleri

Erzurum'da vâkı' Ĥabîb Baba (k.s) tekyesi ta'mirâtı haĶķındaki 10 Eylül 1305 tarihli irâdnâme-i nâmi ve kesr-i mükârieleri şeref baĶş câyigâh ta'zîm ve tekrim olunan ĥankâh-ı şerîf-i mezķûrun cudâ mecd ĥazret-i şehriyâri cennet mekân Sultan Maĥmud Ĥân-ı Sâni tâb-ı serâh ĥazretlerinin bina ve iĥyâ kerdesi olduĶından ve bir gûna zâviye ü müseĶķafan gibi irâdı bulunduĶından mesârif-i ta'miriyyesi bulunan on beş bin gurüşun taraf-ı eşref ĥazret-i pâdişâhiden iĥsân buyurulması ve ma'aş-ı maĥşûşunun daĥi sâbık-ı râddesine iblâĶını müsted'î ekserce meclis-i idâre-i vilâyetten mazbaĥa tanzîm olunmuş ise de takayyüdünce te'dib edilerek maşarîf-ı gayriyenin i'âne şuretiyle tedarikine teşebbüs edilmişti. Bu râce ehli servetin fuĶdân-ı cihetle vuĶû' bulan isti'âneden istifâde olmadıĶına ve iş bu irâde-i sâmi-i kerîmelerine dâĥi bir cârin ĥasene alındıĶına binâen zikr olunan mazbata ve keşfnâme olbâbda mâ beyni humâyün cenâb-ı mülûkâne-i bâş kitâbet celilesine yazılan 'ârize ile ma'an ve leffen takdîm pişegâh-ı 'âlî-i 'âtûfetlü kılınmış olmaĶın muvafîĶ râ'yı zerrin sâmilere buyurulduĶı halde icrâ-yı icâb bâbında emr ü ferman ĥazret-i veliyyü'l emrindir.

17 Safer H. 1307 / 1 Haziran R. 1305

Erzurum Velây-ı Vâlisi

Ĥasan Sâmiĥ b. Kâmil

olunması üzerine muhâsebe-i vilâyete lede'l havale tekye-i şerife-i mezkûrenin esasen şehri altı yüz gürüş içâm-ı ta'âm mahşuş olduğu halde bundan tevârih-i muhtelifede altı yüz yirmi beş tenzil ile el-yevm üç yüz altmış gürüş ma'âş mahşuşundan mâ'adâ bir güne zâviye ve müsakkaşân gibi irâdî olmadığı bâ der kenâr beyan edilmesine hakikat hâl bu meskûn olub dergâh-ı şerif-i mezkûrun hemîşe-i vurûd-ı füzûnunu ö'mr ü şevket-i hazret-i pâdişâh için mecmu'-ı mürid ü müridân ü fuqarâ ettiği meşhûd bulunmasına nazaran tervîc-i istid'â muvafık şân-ı â'li ve haşan-ı müşârün ileyh hazretlerinin cümle-i müessir hayriyelerinde bulunan hançâh-ı mezbûrun şu şüretle düçâr-ı harâb ve parîşân olması şâbî-i müberrâ tevâbî-i cenâb-ı zillullâha asla tecvîz buyurulmayacağı bir şey bulunduğundan keşf ve mu'ayenesi bilhâere ta'mîd ve tecdîdi leffen arz ve taqdîm kılinan keşifnâmeden müstebân olacağı vecihle on beş bin bu kadar gürüşün masraf-ı ihtiyârına mütevaqqıf edildiğini tahkik etmiştir. Çâr-ı ektâr-ı cihânda ihyâ buyurulmakta olan bunca müessesan râine-i hümayûna bir ilâve-i celîle-i cedide ve zamîme-i hayriyye olmak ve taraf-ı müncemi' el-mecd ve ş-şeref hazret-i mülûkâne-i babâyı merhûm müşârün ileyhî füyuzân-ı rûhâniye ve müridân ve dervîşânın bir kat daha da vât-ı hayriyyeleri isticlâb edilmek üzere mesârif-i ta'miriyye-i mezbûrenin emsâl-i emâkin-i şerife mişillü ihşân buyurulması ve ma'âşî şerhinin daği eski tahşîş râdesine eblâğ-ı huşuşun arzı ayne-i u'lyâ buyurulmasına delâlet ve müsa'ade-i âliye velâyetpenâhileri müsted'âdır el-bâbda ve her halde emr ü fermân hazret-i veliyyül emrindir.

4 Zilkade Hicrî 1306 / 20 Haziran Rûmî 1305

A'zâ	A'zâ	A'zâ	A'zâ	Edddâ'î	Edddâ'î	Eddâi
Aleksandır	... ¹⁷	... ¹⁸	Mehmed Said	Murahhaş-1 Millet-i Ermeni	Murahhaş-1 Millet-i Müsevilik Vekili ... ¹⁹	Müftü Ali ²⁰ Deftardâr Nâibi Merkez
						Kirkor (Grikor)

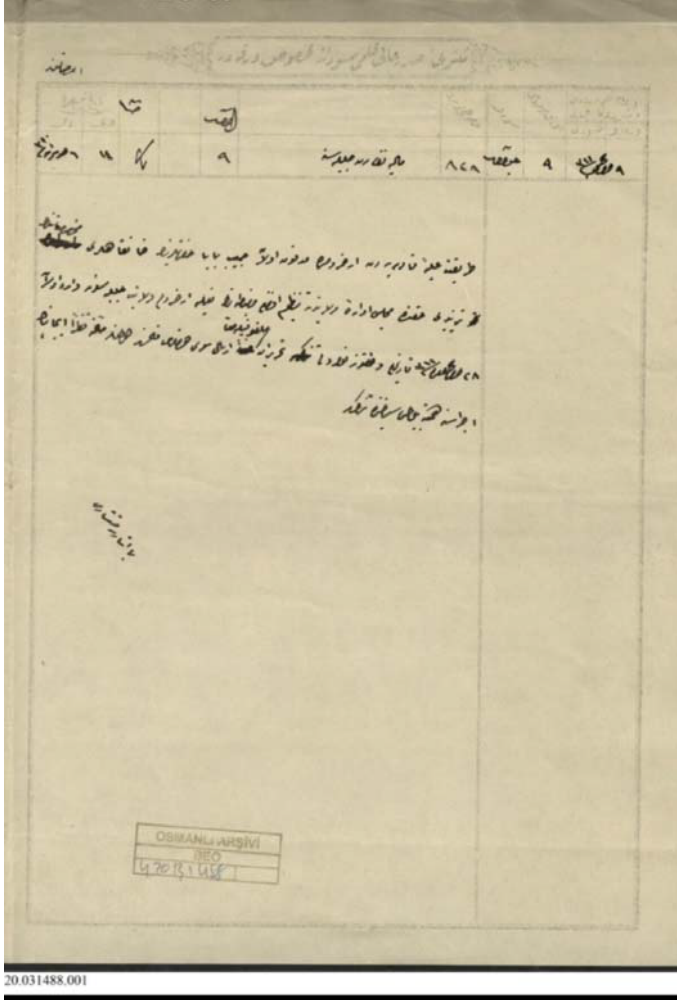
¹⁷ Bu kısım okunamamıştır.

¹⁸ Bu kısım okunamamıştır.

¹⁹ Bu kısım okunamamıştır.

²⁰ Bu kısım okunamamıştır.

2.3. Belge: 3

Belgenin Tarihi: 28 Zilhicce 1311

Belgenin Arşiv Kaydı: Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âli Evrâk Odası [BEO.000420.031488.001], No. 493, Gömlek No. 36921.

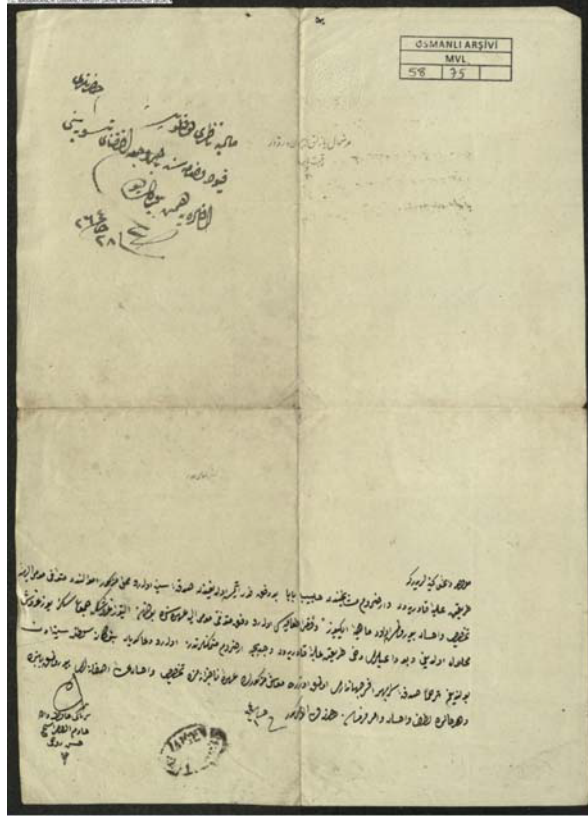
Belgenin Konusu: Tarikat-ı 'Âliyye-i Kâdiriyye'den Erzurum'da medfûn olan Habîb Baba Hankâh-ı muhassesatının tezyîdi hakkında Postnişin Ahmed'in arzuhali

Belgenin Transkripsiyonu:

Maliye Nezâret-i Celilesine

Ṭarîkat-ı ‘Âliyye-i Kâdiriyyeden Erzurum’da medfûn olan Ḥabîb Baba Ḥankâh-ı maḥşûsâtının tezyîdi hakkında meclis-i idâre-i vilâyetden tanzîm olunan mażbatanın leffiyile Erzurum Ḥabîbesinde vârid olan 28 Zilhicce sene 1311 tarihli ve dokuz taḥrirat melfufuyla leffen irsâl-ı sûyi ḥürmetleri kılınmış olmakla mealine nazaran icâbının icrâsına himmet buyurulması siyağında tezekkür.

2.4. Belge: 4

MVL.00058.00075.001

Belgenin Tarihi: H. 28 Safer 1264 – M. 04-02-1848

Belginin Arşiv Kaydı: Osmanlı Arşivi (BOA), İrâde - Meclis-i Vâlâ [İ. MVL. 00248], No. 248, Gömlek No. 9035.

Belgenin Konusu: Tarikat-ı ‘Âliyye-i Kâdiriyye’den ve Erzurum’lu şeyhlerden Ḥabîb Baba’nın vefatıyla mahlûl olan sekiz yüz kuruşun, talebine binaen aynı tarîkata mensup Sernâii Hafîzzâde Şeyh Ḥasan Rûhî’ye tahsis olunması

Belgenin Transkripsiyonu:

Mâliye Nazırı Devletlü Paşa Hazretleri

Kuyûd-ı mevzuasına bi’l-vech iktizâ-yı tesviyesini nazzâreye himem buyurulsun.

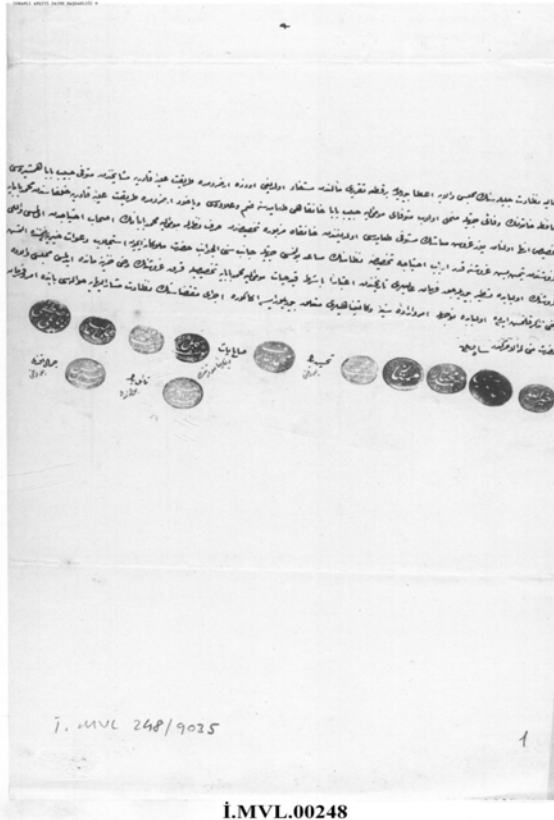
Mârûz-ı dâ'ine-i keminelidir ki;

Ṭarîkat-ı 'Âliyye-i Kâdiriyyeden ve Erzurum meşâyihından bu defk-i fevt etmiş olduğundan sadaka-i seniyyesi olarak maḥalli mezkûr eḥvâlınden müteveffâ mûmâileyh taḥsîs ve iḥsân buyurulmuş olan mahiyen iki yüz ve fuḳarâ itâ'âmiyesi olarak defk-i mütedeffî mûmâileyh uhdesinde bulunan altı yüz ḡurûşun cem'an sekiz yüz ḡurûşun maḥlûl olduğu ve bu dâ'ilerle daḥî ṭarîkat-ı 'âliyye-i Kâdiriyyeden²¹ Erzurum mütemâkinlerinden olarak duâḡüyan²² sultan-ı seniyyeden bulunduḡım şerhen şadaka-i seniyyeleri cihândârları olmak üzere ma'âş-ı mezkûrun uhde-i nâcizânelerine taḥsîs ve iḥsân-ı ihfânelerine buyurulmak bâbında ve herhalde lütfu iḥsân emr ü fermân veliyyü'l emrindir.

İmza

Sernâi Hafîzzâde Hâdimu'l-fukarâ Şeyh Ḥasan Rûḥî

2.5. Belge: 5

²¹ Bu kısım okunamamıştır.

²² Bu kısım okunamamıştır.

Belgenin Tarihi: H. 20 Zilhicce 1268 – M. 05-110-1852

Belgenin Arşiv Kaydı: Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vâlâ Evrâkı [MVL. 00058. 00075. 0001], No. 58, Gömlek No. 75.

Belgenin Konusu: Erzurum'da Habib Baba hemşiresi Hafize Hatun'un maaşının Mehmed Baba'ya tahsisi.

Belgenin Transkripsiyonu:

Bismillahirrahmanirrahim

Mâliye nezâret-i celilesiniñ meclis-i vâlâye i'tâ buyurulan bir kaç'a takrîri meâlinden müstefâd olunması üzere Erzurum'da tarikat-ı 'âliyye-i Kâdiriyye meşâyihından meteveffâ Habib Baba hemşiresi Hâfize Hatûn'un vefâtı cihetle münhal olub müteveffâyı mûmâileyh Habib Baba Hânkâh-ı ta'âmiyesine zam ve ilâvesi veyahûd Erzurum'da tarikat-ı 'âliyye-i Kâdiriyye hulefasından Mehmed Baba'ya tahsîs (ilâ âhir) olunan yüz gürüş ma'âşın müteveffâ ta'âmiyesi olduğundan hânkâh-ı mezbûre tahsîsinden şarf-ı nazarla mûmâileyh Mehmed Baba'nın eşhab-ı ihtiyâcdan olması ve elli gürüşundan yetmiş beş gürüşuna kadar erbab-ı ihtiyâca tahsîsine nizâmının müsa'id bulunması cihetiyle cânib-i seniyyül-cevânib el-cevâbın hazreti mülûkâne için isticlâb-ı da'vât-ı hayriyesinden altmış gürüşun olbabda taştîr buyurulacak fermân-ı 'âliyyeleri tarihinden i'tibâren bâ şart kayd-ı hayat mûmâileyh Mehmed Baba'ya tahsîsiyle kırk gürüşunun dahi hazîne mände edilmesi meclis-i vâlâde daği tezekkür kılınmış ise de olbabda teveccühle emr ü irâde-i seniyye-i vekâlet penâhiyeleri müte'allık buyurulur ise oña göre icrâyı müktezâsının nezâret müşârun ileyhleriyle havâlesi bâbında emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza
Hayrullah	Mehmed Muhtar	Mümtaz	Mehmed Ârif	Mehmed Şekib	Yusûf Kâmil	Mustafa Nâilî

3. ARŞİV BELGELERİNE GÖRE HABİB BABA

Halk arasında ve bazı kaynaklarda Habib Baba'nın IV. Murad ile görüştüğüne dair bir rivayet aktarılmaktadır.²³ Belge-1 ve Belge-2, Habib Baba hakkında aktarı-

²³ Habib Baba ile IV. Murad hakkında aktarılan rivayet şöyledir: "Habib Baba, IV. Murad döneminde, gemiyle Hacca gitmek için İstanbul'a gelmiş. Fakat ne yazık ki, Hacca giden gemiye yetişememiş. "Bunda da vardır bir hayır" demiş içinden... Aylarca yol aldığından toza toprağa batmış, yaralar içinde kalmış, uyuz olmuş. Memleketine dönmeden önce güzelce bir yıkanıp temizlenmek amacıyla bir hamama gelmiş. Yıkanmak istediğini söylediği hamamcıdan ret cevabını alınca sebebini sormuş. Büyük Sultan Murad Han'ın vezirleri vardır hamamda. Kimseyi almamam için emir verdiler, diye cevaplamış hamamcı. Yıkanmadan bu uyuz illetinden kurtulamayacağını bilen Habib Baba, adeta yalvarmış hamamcıya: -İzin ver evladım, bir köşede yıkanırvereyim. Kimseler fark etmez beni. Hamamcı, yaşlı adamın ısrarlarına dayanmamış, vezirlere görünmeden yıkanması için sıkı sıkı tembihte bulunduktan sonra içeriye almış. Biraz sonra, hamama, tebdil-i kıyafet, Sultan Murad Han'da gelmiş, yıkanmak istediğini söylemiş. Hamamcı aynı şekilde, tanyamadığı bu gence de durumu anlatmış, içeri

lan bu rivayetteki sultan hususuna açıklık getirmektedir: Bu belgeler, Habib Baba Dergâhı'nın tamir ve maaş tahsisi için Sultan II. Mahmud'a²⁴ yazılmıştır. Dolayısıyla rivayetteki Pâdişah'ın IV. Murad değil, Sultan Mahmud olması gerekir. Bir diğer açıdan da bakacak olursak, Habib Baba ile IV. Murad'ın yaşadığı dönemler de tamamen farklıdır. Zira IV. Murad 1640 yılında²⁵, Habib Baba ise 1847 yılında vefat etmiştir. Bu zaman farkı bile rivayette adı geçen sultanın IV. Murad olamayacağını göstermektedir. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki; anlatılagelen bu tür menkıbevi tarzdaki rivayetlere aslı kaynaklarda ulaşamadık. Bu noktadan hareketle de temel kaynaklarda yer almayan ilgili rivayetin halk arasında anlatılarak bir kısım değişikliklere uğramış olabileceğini söyleyebiliriz.

Rivayette yer alan Habib Baba'nın İstanbul'a gitmesi ve sultanla görüşmesi meselesine gelince; Habib Baba'nın şeyhi Hacı Hasan Şirvânî bir müddet İstanbul'da ikâmet etmiştir. Ziyaret için gitmiş olabilir. Diğer yandan Hasan Şirvânî'nin halifelerinden Müştâk-ı Bitlîsî'nin de II. Mahmud'un nedimelerinden olduğu söylenilmektedir²⁶. Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesinde ikâmet eden Ethem Baba, Müştâk Baba gibi Kâdirî ahfadından gelen bazı zâtların hayatlarına baktığımızda Hicaz'a gitmek için İstanbul'a geldiklerini görmekteyiz. Bu geleneğe uyararak Habib Baba'nın da Hicaz'a sefer yaptığıında İstanbul'a gitmiş ve Sultan II. Mahmud ile görüşmüş olabileceğini yani günümüze kadar anlatılagelen bu rivayetin gerçekleşmiş olabileceği ihtimalinin de kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

Habib Baba'nın yaşadığı dönemde Erzurum valisi olan Hacı Halil Kâmil Paşa²⁷ ile tanıştığı, kendisine karşı büyük saygı gösteren Vali'nin, ona intisâb edip tarikatına girdiği ifade edilmektedir. Ayrıca Vali'nin 1844 tarihinde tamir ettirdiği Timurtaş-ı Velinin türbesi yanında onun için de bir zaviye²⁸, mescit ve türbe yaptırdığı söylenilmektedir.²⁹ Yukarıda da zikredildiği gibi kaynaklarda Habib Baba

alamayacağını söylemiş. Sultan'ın ısrarları hamamcıyı bir kez daha yumuşatmış, O'nu da sıkı sıkı tembihledikten sonra, Habib Baba'nın yanına göndermiş. Başlamışlar beraberce yıkanmaya. Birbirlerine su döküyor, sırayla sırtlarını kesiyorlarmış. Bir ara Sultan Murad ihtiyarın düşüncelerini öğrenmek amacıyla sormuş: -Sen de istemez miydin baba şöyle vezir olmayı? Baksana koskoca hamamı kapatmış, gönüllerince yıkanıyorlar. Biz ise şu daracak alanda debelenip dururuz. -A be evladım, demiş Habib Baba. Böyle vezir olacaksın da ne olacak? Şu dünyada öyle bir Sultana vezir olacaksın ki, vezirlerinin bile karşısında tir tir titrediği Sultana, senin uyuzlu sırtını keselesin." Bk. Evliyalar Ansiklopedisi, "Habib Baba", (Erişim 20 Kasım 2019); Türkiye Kültür Portalı, "Dirilen Evliyaullah ve Habib Baba", (Erişim 22 Ekim 2014).

²⁴ Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/352-357.

²⁵ Ziya Yılmaz, "IV. Murat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/183.

²⁶ Akot, *Müşâtâk-ı Bitlîsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 43.

²⁷ Erzurum müşiri Hacı Halil Kâmil Paşa: Kâmil Paşa H. 1260, M. 1844 yılında Sultan Abdulmecit zamanında Timurtaş Babanın türbesini yeniden yaptırmıştır. Kâmilî Paşa, H. 1257 – M. 1841'den, M. 1845 yılına kadar Erzurum'da dört yıl valilik yapmıştır. Erzurum salnamelerinde adı "Hacı Halil Kâmil" Paşa şeklinde gösterildiğine göre kitabedeki "Kâmilî" mahlası olması gerektir. Bk. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, 478.

²⁸ Zaviye; bir zâhidin ibadetle meşgul olmak üzere çekildiği tenha ev veya kulübe; küçük tekke ve dergâh anlamına da gelmektedir. Bk. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yay., 2010), 1482.

²⁹ Revnakoğlu, *Tarih Yolunda Erzurum*, 11-12.

dergâhının, bir rivayete göre türbesinin bulunduğu mahalde bir rivayete göre de Yegenâğa Mahallesinde olduğu söylenilmektedir.³⁰ Belge-1 ve Belge-3'te Habib Baba dergâhının Sultan II. Mahmud tarafından bina ve ihyâ edildiği ifade edilirken, İbrahim Hakkı Konyalı, Erzurum Valisi Hacı Kâmil Paşa tarafından Habib Baba için 1844'te Timurtaş-ı Velî'nin türbesinin yanında bir zaviye yapıldığını belirtmektedir.³¹ II. Mahmud'un vefat tarihi ile Kâmil Paşa'nın zaviyeyi yaptırdığı tarihi dikkatle incelediğimizde, bize şu ihtilaflı meseleyi çözüme kavuşturma imkânı sunabilmektedir; Habib Baba'nın dergâhı, türbesinin bulunduğu mahalde mi yoksa Yegenâğa Mahallesinde midir?

Bu belgeden elde ettiğimiz bilgilerden sonra şunu söyleyebiliriz ki, II. Mahmud 1839 yılında vefat ettiğine göre Habib Baba'nın dergâhının asıl yerinin Yegenâğa mahallesinde olması ve tarikat faaliyetlerini buradan yürütmesi daha kuvvetli bir ihtimaldir. Zira Yakutiye ilçesi Ali Paşa Mahallesi, Taşmağazalar Caddesinden Gürcükapiya giden yolun sağında bulunan Habib Baba Türbesi'nin bitişiğindeki dergâhın ise 1844 yılında Hacı Kâmil Paşa tarafından gerek halk gerekse üst düzey kişiler tarafından saygı gösterilen Timurtaş Velî kadar Habib Baba'nın da hürmet duyulan bir zât olduğuna dikkat çekmek üzere ve kendisine duyulan sevgi sebebiyle yapıldığını söyleyebiliriz. Bu noktadan hareketle Habib Baba'nın vefat tarihini dikkate alırsak, kendisinin Kâmil Paşa tarafından yapılan dergâhta üç yıl faaliyette bulunduğunu, asıl tarikat etkinliğini, Yegenâğa Mahallesinde bulunan dergâhta yaptığını rahatlıkla görebiliriz.

Osmanlı sultanlarının tekkelerle olan münasebetlerine baktığımızda, padişahların bu gibi yerlere yardım ve ziyarette bulunduğunu, tekke şeyhinin görüşlerine başvurduğunu hatta zaman zaman şeyhler tarafından bazı hususlarda uyarıldıklarını görmekteyiz.³² Zira çalışmada aktarmış olduğumuz belgelerde, Habib Baba dergâhının tamirati ve onun postnişinine maaş tahsis edilmesi talebi, bu ifademizi teyit etmektedir.

Yine belgede elde ettiğimiz bir diğer önemli bulgu ise şudur: Yaşadığımız dönemde Habib Baba hakkında ihtilaf edilen husus, onun bir tarikat şeyhi olup olmaması ve dergâhın bulunup bulunmamasıdır. Zira Habib Baba hakkında bilgi veren eserlere baktığımızda³³ kendisinin bir Kâdirî tarikatı şeyhi olduğu zikredildiği halde bu hususu netliğe kavuşturacak bir delil sunulmamaktadır. Fakat Sultan

³⁰ Türk, *Erzurum'un Kandiller*, 315.

³¹ BOA, Y. PRK. UM, No. 15, Gömlek No. 74; BOA, Y. PRK. UM, No. 15, Gömlek No. 74.

³² 18. ve 19. Yüzyıllar da Osmanlı Yöneticileri tekkelerle olan münasebetlerini daha iyi anlayabilmek için bk. Mustafa Özsaray, *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018); Cengiz Gündoğdu, "Osmanlı'da Tarikat Şeyhinin Padişahı Uyarı ve Teşviklerine Yönelik Bir Örnek", *Ekev Akademi Dergisi*, 16/50 (2012), 9/28; Mustafa Ülger, "19. Yüzyıl Osmanlı Fikir Hayatındaki Yeri Bakımından Tekkeler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38/2 (2013), 45-52.

³³ Türk, *Erzurum'un Kandilleri*, 315; Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, 483; Revnakoğlu, "Erzurum Yatırlarından Habib Baba-yı Velî", 11-12; Özdemir, *Kaybolan Şehir Erzurum*, 165.

Mahmud'a yazılan Belge-1 ve Belge-3³⁴ bize, onun bir Kâdirî tarikat şeyhi ve kendisine ait dergâhının olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca Belge-2, kaynaklarda zikredilen postnişinin damadı şeyh Ahmed Müsref Efendi olduğu bilgisini de teyit etmektedir.³⁵

Tarikatlar tatbik ettikleri âdap, erkân ve seyr u sülûk³⁶ esasları açısından farklılık göstermektedir. Bu ana tarikatlara bağlı olarak gelişen kollar ve şubeler de vardır ki her birisinin bir üst ana tarıkata veya kola ilâve olarak kendine mahsus âdap ve erkânı bulunmaktadır.³⁷ Habib Baba'nın Kâdirî tarikatından olduğunu belgeler aracılığıyla tespit ettikten sonra³⁸ onun bu tarikat'ın hangi koluna mensup olduğunu ortaya çıkarmak pek tabii olarak merak konusu olmuştur.

Habib Baba'nın Kâdirî tarikatının hangi koluna mensup olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmada araştırmalardan elde ettiğimiz bilgi ve bulgular üzerinden yola çıkarak onun bağlı olduğu kolu tespit etmeye çalışacağız. Onun şeyhi olarak zikredilen Hacı Hasan Şirvânî'nin tarikat silsilesini³⁹ incelediğimizde bu zâtın Kâdirî tarikatının Müştâkiyye koluna mensup olduğunu görmekteyiz.⁴⁰ Bundan hareketle Habib Baba'nın Müştâkiyye koluna müntesip olduğunu söyleyebiliriz.

Habib Baba hakkında yazılmış mevcut eserlerde onun bir kız kardeşinin varlığından bahsedilmemiştir. Fakat Belge-5'te kendilerinin Hafize Hatun adında bir hemşiresi⁴¹ olduğu ve vefatından sonra ona maaş bağlandığı tespit edilmiştir. Diğer yandan belgenin tescil tarihine baktığımızda (H. 20.12.1268 – M. 05.10.1858) olarak gözükmektedir. Ayrıca belgede Habib Baba'nın ve kız kardeşi Hafize Hâtûn'un vefat ettikleri söylenilmekte ve kız kardeşinin Habib Baba'nın vefatından sonra maaşını aldığı zikredilmektedir. Buradan hareketle şunu ifade edebiliriz

³⁴ BOA, Y. PRK. UM, No. 15, Gömlek No. 74.

³⁵ Habib Baba, ölünce tek evladı olan Zekiye Hatun'a düşen post tarikat usulünde kadına şeyhlik düşmediğinden eşi Ahmet Müsref Efendi'ye geçmiş, Ahmet Efendi ölünceye kadar hizmeti, aynı dergâhta sürdürmüş, vefatından sonra da kızı Safiye Hanım'ın eşi Mehmet Ali Paşa onun postnişini olmuştur. Bk. Türk, *Erzurum'un Kandilleri*, 315.

³⁶ Seyr u sülûk: Arapça, gitmek ve girmek demektir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan mânevî yolculuk. Bk. Ethem Çebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yay., 1997, 240; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü*, ed. Semih Ceyhan, 2. Baskı (İstanbul: Kocabı Yay., 2005), 311.

³⁷ Semih Ceyhan, "Türkiye'de Tarikatlar" *Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair*, ed. Semih Ceyhan, (İstanbul: y.y. 2015), 29.

³⁸ BOA, Y. PRK. UM, No. 15, Gömlek No. 74; BOA, Y. PRK. UM, No. 15, Gömlek No. 74; BOA, İ. MVL, No. 248 Gömlek No. 9035; BOA, MVL, No. 58, Gömlek No. 75.

³⁹ Silsile: Sözlükte; "Birbirine bağlı, birbiriyle ilgili şeylerin ardarda veya yan yana dizilerek meydana getirdiği sıra, dizi; soy kütüğü, şecere; rütbe ve mevki yönünden bir sınıf içindeki derecelenme" gibi anlamlara gelirken, terim olarak tasavvuf okullarındaki mânevîyat öğretmenleri zincirine denir. Bk. Necdet Tosun, "Silsile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2009), 37/206-207.

⁴⁰ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2006), 155; Akot, *Müşâk-ı Bitlisi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 77.

⁴¹ Hemşire: Kız kardeş anlamına gelmektedir. Bk. Sami, *Kâmûs-ı Türki*, 1512.

ki; bu bilgiler Habib Baba'nın vefatının M. 1858 senesinden önce olduğunu kesinleştirmektedir.⁴²

Belge-4'te dikkat edilmesi gereken bir husus Habib Baba'nın vefatıyla mahlûl⁴³ olan bir miktar paranın tahsis edildiği aynı tarıkata mensup Sernayi Hafizzâde Hâdimü'l-fukarâ Şeyh Hasan Rûhî'nin kim olduğudur. Erzurum yöresinde yaşayan tarikat erbabıyla ilgili çalışmalara baktığımızda⁴⁴ Şeyh Hasan Rûhî ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamamaktayız. Ancak bu kaynaklarda Kâdirîyye tarikatının Berzencî koluna müntesip Şeyh Hüseyin Rûhî'den⁴⁵ bahsedilmektedir. Şeyh Hasan Rûhî'nin halk nezdinde Hüseyin adıyla bilinebileceğini veya kitabeti okuyan kişilerin kitabet üzerindeki Hasan yazısının altında bir nokta varmış gibi Hüseyin olarak aktarabileceklerini dikkate alırsak; eserlerde biyografisi hakkında bilgi verilen Hüseyin Rûhî'nin belgede zikredilen Şeyh Hasan Rûhî olabileceğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Habib Baba, Bitlis tarafından Erzurum yöresine gelip gerek dönemin üst düzey yetkin kişiler katında gerekse halk üzerinde tasavvufi yaşantısıyla büyük bir etkisi olmuş Hint asıllı sûfidir. Zira seyfiye sınıfından Erzurum Valisi Hacı Kâmil Paşa ile Sadrazam Küçük Said Paşa'nın, ilmiye sınıfından ise Müftü Ahmet Dursun Nâtîkî'nin kendisine intisâb ettiklerine dair rivayetlerin olması, ayrıca halk tarafından günümüze kadar isminin zikredilmesi ve kendisine büyük saygı duyulması, onun yöre halkı üzerindeki tesirini bize açıkça göstermektedir.

Makalede Habib Baba hakkında kısa ve dağınık halde olan bilgiler topluca aktarıldığı gibi yeni bilgilerde istifadeye sunulmuştur. Kaynaklarda Habib Baba'nın ailesinden, sadece evladı Zekiye Hatun ve postnişini Ahmed Müsref Efendi'den bahsedilmiştir. Ancak belgeler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda onun Hafize Hatun adında bir kız kardeşinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca makalede, Habib Baba'nın devlet ricâli nezdinde de saygı gören bir zât olduğuna işaret etmesi bakımından kendisine maaş bağlandığı, vefatından sonra da maaşının aynı tarikattan Hasan Rûhî Efendi'ye tahsis edildiği ve eserlerde hakkında bilgi verilen Şeyh Hüseyin Rûhî'nin de aslında Hasan Rûhî olabileceği ifade edilmiştir.

⁴² BOA, İ. MVL, No. 248 Gömlek No. 9035.

⁴³ Mahlûl: Çözülmüş, dağılmış, hallolunmuş gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca; doğrudan vârisi olmadığı halde vefat eden adamın vakfa veya miriye ait mirasına denir. Bk. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*.

⁴⁴ Erzurum yöresinde yaşayan tarikat erbabıyla ilgili bir kısım çalışmalar şunlardır: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Erzurum Şairleri* (İstanbul: Sanâyi'-i Nefise Matbası), 1979; Som, *Tarihçe-i Erzurum*; Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*; Ahmet Fidan, *Tarih Yolunda Erzurum*; Türk, *Erzurum'un Kandilleri*.

⁴⁵ Şeyh Hüseyin Rûhî: Doğumu hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Şeyh Rûhî Efendi Erzurum'ludur. Zincirli Hafız Efendi'den okuyan Şeyh Rûhî, Kâdirîyye tarikatının Berzencî koluna mensup, Melâmî meşrepli bir sûfi'dir. Kendileri (M.1843) yılında vefat etmiştir. Kendisinden sonra Şeyh İsmail Sırrı Efendi, şeyhinin görevini yürütmüştür. Geniş bilgi için bk. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2006), 178; Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, 478; Som, *Tarihçe-i Erzurum*; Türk, *Erzurum'un Kandilleri*, 471; Evliyalar Ansiklopedisi, "Şeyh Hüseyin Rûhî", (Erişim 10 Mayıs 2020).

Habib Baba ile Sultan IV. Murad hakkında anlatılan menkıbenin sahih bir rivayete dayanmadığı, bu menkıbedeki padişahın Sultan II. Mahmud olduğu belirlenmiştir. Zaten böyle bir rivayetin de sahih olduğuna dair kesin bir delile rastlanmamıştır. Ancak Doğu Anadolu Bölgesinde ikâmet eden Kâdirî ahfadından bazı zâtların hayatlarına bakıldığında, onların Hicaz'a varmak için İstanbul'a gittikleri görülmüştür. Bu noktadan hareketle de Habib Baba'nın İstanbul üzerinden Hicaz'a gittiği ve Sultan II. Mahmud ile görüşmüş olabileceği, dolayısıyla günümüze kadar anlatıla gelen rivayetin doğruluğunun kuvvetli bir ihtimal olabileceği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak belgelerden elde ettiğimiz bulgularda; halk arasında meşhur olup çokça sevilen, fakat hakkında pek fazla net bilgi bulunmayan Habib Baba'nın Kâdirî şeyhi olduğu, kendisine ait bir dergâhının bulunduğu, Ahmet Müsref Efendinin kendisinden sonra postnişin olarak yerine geçtiği anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Affî, Ebu'l-Alâ. *Tasavvuf: İslâm'da Mânevî Devrim*. çev. H. İbrahim Kaçar. Murat Sülün. İstanbul: Risale Yayınları, 1996.
- Akot, Bülent. *Müşâk-ı Bitlîsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yay., 2011.
- Baltacı, Halil. *Necmeddîn Dâye Râzî -Hayatı, Eserleri, Görüşleri-*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Beydilli, Kemal. "II. Mahmud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/352-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Bitlis İl Yıllığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Yıldız Perâkende Evrâkı Umûmî [Y. (PRK. UM)]. No. 15, Gömlek No. 74. <http://www.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. Bâb-ı Âlî Evrâk Odası [BEO]. No. 493, Gömlek No. 36921. <http://www.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. İrâde - Meclis-i Vâlâ [İ. MVL]. No. 248, Gömlek No. 9035. <http://www.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. Meclis-i Vâlâ Evrâkı [MVL]. No. 58, Gömlek No. 75. <http://www.devletarsivleri.gov.tr>
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yay., 1997.
- Ceyhan, Semih. "Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair". *Türkiye'de Tarikatlar*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: y.y., 2015.

- Çelik, İsa. “Mesnevî-i Manevî”. *Tasavvuf Klasikleri*. ed. Ethem Cebecioğlu. İstanbul: Erkam Yayınevi. 2010.
- Evlialar Ansiklopedisi. “Habib Baba”. Erişim 20 Kasım 2019. <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Evlialar-Ansiklopedisi/Detay/Turkiye-Erzurum-HABIB-BABA/217>.
- Evlialar Ansiklopedisi. “Şeyh Hüseyin Rûhî”. Erişim 10 Mayıs 2020. <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Meshurlarin-Son-Sozleri/Detay/Erzurumlu-Huseyin-Ruhi-Efendi/1557>.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. *Erzurum Şairleri*. İstanbul: Sanâyi'-i Nefise Matbası, 1979.
- Fidan, Ahmet. *Tarih Yolunda Erzurum*. Ankara: Türk Yazarlar Birliği Vakfı. 2010.
- Göksel, Necati Turgut. *Âşık Emrah/Hayatı-Edebi Şahsiyeti-Eserleri ve Şiirleri*. Niğde: Tuğrul Yay., 1966.
- Gündoğdu, Cengiz. “Osmanlı’da Tarikat Şeyhinin Padişahı Uyarı ve Teşviklerine Yönelik Bir Örnek”. *Ekev Akademi Dergisi* 16/50 (2012), 28.
- Karadayı, Osman Nuri. *Osmanlı Dönemi Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Tasavvuf*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Karadayı, Osman Nuri. “Şiirlerinden Hareketle Erzurumlu Emrah’ın Tarikat Çevreleri ile İrtibatı ve İlâhî Aşk Anlayışı”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 52 (2014), 215-242.
- Kayalı, Yalçın. “Timur'un Hindistan Seferi”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2015), 179-192.
- Kılıç, Mahmut Erol. *İbnü'l-Arabî*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2018.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı. 2010.
- Özdemir, Taner. *Kaybolan Şehir Erzurum*. Ankara: Fenomen Yay. 2006.
- Özsaray, Mustafa. *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Revnakoğlu, Cemalettin Server. “Erzurum Yatırılarından Habib Baba-yı Veli”. *Tarih Yolunda Erzurum*. 1959.
- Sevgi, Ahmet. “XIII. Asırda Anadolu'da Fikrî ve Tasavvufî Hareket”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1986), 284.
- Som, Mehmet Nusret. *Tarihçe-i Erzurum*. haz. Ahmet Fidan, İstanbul: Dergâh Yay. 2005.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yay., 2010.

Tosun, Necdet. “Silsile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Türk, Abdurrezzak. *Erzurum’un Kandilleri*. İstanbul: Arı Sanat Yay., 2014.

Türkiye Kültür Portalı. “Dirilen Evliyaullah ve Habib Baba”. Erşim, 22 Ekim 2014. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/kulturatlasi/dirilen-evliyaullah-ve-habib-baba>

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay., 2005.

Ülger, Mustafa. “19. Yüzyıl Osmanlı Fikir Hayatındaki Yeri Bakımından Tekkeler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38/2 (2013), 45-52.

Vassâf, Osmanzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi, 2006.

Yılmaz, Ziya. “IV. Murat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/183. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>